

621

KA

19057

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ

~~ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ~~
ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ

ΤΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

~~ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ~~
ΠΑΤΡΩΝ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ -

1926

62
KA
19017

671

ΣΑ

14.057

Δέν ὑπάρχει ἴσως ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας οἱ κύκλοι τῆς ἀρμοδιότητος εἶνε τόσο ἀμφισβητούμενοι, τῆς ὁποίας αἱ μέθοδοι εἶνε τόσο πολυσχιδεῖς καί ἡ ὀνομασία τόσο ἐλλιπής, ὅσον ἡ Κοινωνιολογία. Εἶνε ἡ ἐπιστήμη, ἣτις δὲν ὑφίσταται εἰ μὴ μόνον διὰ τῆς συσχετίσεως πασῶν σχεδὸν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, εἶνε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἐν τούτοις οὐδεμία τῶν ἄλλων κεχωρισμένη εἶνε δυνατόν νὰ ἀναπληρώσῃ. Δέν εἶνε παράδοξον, ὅτι ἡ γένεσις τῆς Κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης αὐτοτελοῦς ἀνάγεται εἰς τὸ πρόσφατον παρελθόν¹⁾. Ἐπρεπε νὰ προχθῶσιν εἰς ὃ σημεῖον προήχθησαν αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ γένεσις αὐτῆς. Ἡ Κοινωνιολογία ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς κεκτημένης γνώσεως. Δέν ἐπιλοδόξησε τὴν ἀναζήτησιν νέας. Ἡρξέσθη—καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέγα αὐτῆς ἱστορικοεπιστημονικὸν ἐπίτευγμα—εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγῃ τὰς ἄλλας πνευματικὰς ἐπιστῆμας ὑπὸ στέγην κοινήν.

Τὸ δυσκολώτερον ἴσως πρόβλημα τῆς Κοινωνιολογίας εἶνε ἡ εἰσα-

¹⁾ Ὁ Ἐλευθερόπουλος λέγει, ὅτι μόνον ἡ ὀνομασία τῆς Κοινωνιολογίας εἶνε νέα, ἐνῶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς παλαιότατον (Rechtsphilosophie, Soziologie und Politik, Innsbruck, 1908, σ. 31). Ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς ὁ διακεκριμένος Ἕλλην ἐπιστήμων νὰ διαφωνήσωμεν πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, ἣτις ἄλλωστε ἐγεννήθη κυρίως ὡς ἀντίρροσις ἐναντίον τῶν γενομένων ἄλλοτε ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τῆς Κοινωνιολογίας ἐπιθέσεων. Ἡ Κοινωνιολογία εἶνε ἐπιστήμη νεωτάτη· καὶ ἐὰν εἶθε θεωρήσωμεν ταύτην ὡς πηγάσασαν ἀμέσως ἐκ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀναγάγωμεν αὐτὴν εἰς ἐποχὴν παλαιότεραν ἐκείνης, καθ' ἣν ἠτύχησεν ὁ κόσμος νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Herder. Τοῦτο ἐν τούτοις εἶνε ἀναντιρρήτως ἀληθές: ὅτι τὰ ἀντικείμενα τῆς κοινωνιολογικῆς ἐρεῦνης ἐθεωρήθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀντικείμενα ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἡ ὑπαγωγή ὁμοῦ πάντων τούτων ὑπὸ τὴν στέγην μιᾶς καὶ κοινῆς εἰς πάντα Ἐπιστήμης, ἀποτελεῖ ἐπίτευγμα τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ κυρίως τῆς Κοινωνιολογίας καὶ Κοινωνικῆς Φιλοσοφίας.

γωγὴ εἰς τὴν συστηματικὴν αὐτῆς ἔρευναν, ὁ καθορισμὸς τῶν μεθόδων, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ὁποίων εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ κοινωνιολογικὴ ἀλήθεια καὶ γενικῶς ἡ μεθοδολογία τῆς Κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης. Περὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο πρόκειται νὰ στραφῆ ἡ ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεία ἐπιχειρουμένη ἔρευνα. Δυστυχῶς ἤκιστα εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε γενομένης ἐργασίας. Τὸ θεμελιώδες τῆς Κοινωνιολογίας πρόβλημα, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ δικαιοσύνη αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης, ἐθεωρήθη συνήθως τὸ πλέον ἐπουσιῶδες. «Ὀλίγον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, λέγει ὁ Pareto, ἡ μέθοδος διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτευχθῆ ἡ γνώσις τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν δεδομένων. Ὁ σκοπὸς μόνον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς: ὀλίγον ἢ μᾶλλον οὐδὲν ἐνδιαφερόμεθα περὶ τῶν μέσων, ἅτινα ἐπιτρέπουσι τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ»¹⁾. Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν ἐπιχειρήματα πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀνωτέρω ἀντιλήψεως. Ἀποροῦμεν ἀκούοντας, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπιστήμη, ἣτις ἀδιαφορεῖ περὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς μεθόδων καὶ ὅτι δύναται νὰ ἐξασφαλισθῆ σκοπὸς τις πρὶν ἢ χαραχθῆ ἡ ὁδός, ἡ προσωρισμένη νὰ ὁδηγήσῃ πρὸς αὐτόν. Ἡ κοινωνιολογικὴ μάλιστα ἐπιστήμη, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, εἶνε κυρίως ἐπιστήμη μεθόδων. Πᾶν ἀντικείμενον τῆς γνώσεως εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἄρμοδιότητα αὐτῆς. Καὶ ὅμως: ἄλλως θὰ ἐρευνηθῆ ὑπὸ τοῦ συνταγματολόγου καὶ ἄλλως ὑπὸ τοῦ κοινωνιολόγου ἢ ἐμφάνισις τῆς Πολιτείας: ἄλλως θὰ ἐρευνηθῆ ὑπὸ τοῦ φυσιολόγου καὶ ἄλλως ὑπὸ τοῦ κοινωνιολόγου τὸ δεδομένον τῆς διαφοράς τῶν φύλων.

*
**

Τρία εἶνε τὰ τμήματα, τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς θεμελιώδους διαιρέσεως τῆς Κοινωνιολογίας. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον συγγέεται συνήθως πρὸς τὸ τρίτον (ἢ φιλοξενεῖται ἐν τῇ εἰσαγωγῇ) καὶ ἐρευνεῖται ὑπὸ τὸν αὐτὸν φακόν, τὸ δὲ δευτέρον ἀποκλείεται ὑπὸ πάντων τοῦ πλαισίου τῆς Κοινωνιολογίας. Τὰ τρία ταῦτα τμήματα εἶνε τὰ ἀκόλουθα :

¹⁾ *Vilfredo Pareto, Traité de Sociologie générale, édition française par Pierre Boven, Vol. I, 1917, σ. 1.*

α') τὸ προκοινωνικόν, τὸ διεπόμενον κυρίως ὑπὸ τῆς βιολογικῆς μεθόδου,

β') τὸ μετακοινωνικόν, τὸ διεπόμενον ὑπὸ τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς, καὶ γ') τὸ καθ' αὐτὸ κοινωνιολογικόν, τὸ διεπόμενον ὑπὸ τῆς κοινωνιολογικῆς μεθόδου ἐν τῇ στενωτάτῃ τοῦ ὅρου τούτου ἐννοία.

Καὶ τὰ τρία ταῦτα τμήματα ὑπάγονται ὑπὸ τὸ πλαίσιον τῆς Κοινωνιολογίας (ἄς εἴπομεν: τῆς γενικῆς Κοινωνιολογίας).

I

Λέγοντες: «τὸ προκοινωνικὸν τμήμα τῆς Κοινωνιολογίας» ἐννοοῦμεν τὸ τμήμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν φαινομένων, ἅτινα προηγήθησαν χρονικῶς τῆς ἀποκρυσταλλώσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἤγαγον κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν αὐτῆς. Ἡ ἔρευνα τῶν φαινομένων τούτων, τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ εἰ μὴ ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῆς βιολογικῆς μεθόδου καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ βασίζηται εἰ μὴ ἐπὶ τῶν δεδομένων, τῶν ὁποίων τὴν γνῶσιν ἐξησφάλισαν εἰς ἡμᾶς ἡ Βιολογία, ἡ συγκριτικὴ ἔρευνα τῶν Μυθολογιῶν καὶ ἡ Ψυχολογία τῶν Λαῶν¹⁾.

Ἡ προκοινωνικὴ ἔρευνα εἶνε συγχρόνως προϊστορικὴ. Ἡ ἐξέλιξις τῶν εἰδῶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον εἶδος ἀποτελεῖ ἀνικείμενον αὐτῆς, ὅπως ἀποτελεῖ καὶ ἀντικείμενον τῆς Βιολογίας. Ἐκεῖνο ὅμως, περὶ τὸ ὁποῖον κυρίως στρέφεται ἡ προκοινωνικὴ ἔρευνα εἶνε ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους εἰς τὸν Ἄνθρωπον, εἰς τὸ Ἐγώ. Ἡ γένεσις τοῦ ἀτόμου, ἣτις κυρίως προσεκάλεσε τὴν πλήρη διάκρισιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ἄλλων ζώων, ἡ παραδίασις τῆς φύσεως διὰ τοῦ λογικοῦ, αἱ βιολογικαὶ ἀλλοιώσεις, ἄς ἡ παραβίασις αὐτῆ ἐπήνεγκεν, εἶνε σοβαρότατα καὶ λίαν ἐνδιαφέροντα ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνα περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Κοινωνιολογίας.

α) Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ σταθμὸν, εἰς τὴν ὁποῖον

¹⁾ Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπιστημόνων ἐκεῖνος, εἰς ὃν ὀφείλομεν σοβαροτάτην, ἀν καὶ μέχρι τοῦδε ἡκιστα συστηματικὴν, συμβολὴν εἰς τὴν προκοινωνικὴν ἔρευναν τῆς Κοινωνιολογίας εἶνε ὁ Ἰω. Τουρνάκης (Ἠρβλ. «Μελέται κοινωνικῆς φιλοσοφίας καὶ γενικῆς Κοινωνιολογίας»: «Ἡ γέννησις τοῦ ἀτόμου» ἐν τῷ περιοδικῷ «Νέα Πολιτικῆ»).

σταματᾷ ἢ προκοινωνικῇ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου αἰρῆνης τὸ ἀνθρώπινον εἶδος στρέφεται πρὸς νέον ἐντελῶς κόσμον, περισσότερον εὐγενῆ, ἐνσυνειδήτων καὶ δημιουργικόν. Ἡ μετάβασις αὕτη ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κόσμου εἰς τὸν ἕτερον—ἀπὸ τοῦ μακροκόσμου εἰς τὸν μικρόκοσμον— ὕψωσε συγχρόνως τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν θέσιν τοῦ δημιουργοῦ ¹⁾ ». Ἐφ' ὅτου συνετελέσθη ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη, ἡ σημειώσασα τὴν μεγίστην τῶν ἐπαναστάσεων, ἃς ἐγνώρισέ ποτε ἡ Ἡ Οἰκουμένη, ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ. Ἡ ζωὴ αὐτοῦ δὲν σημαίνει πλέον μόνον ζωὴν εἶδους τινός, ἀλλὰ ζωὴν ἐνσυνειδήτων ὄντων. Ἡ ἑμοιομορφία τῆς μόνον ἐξ ἐνστικτικῶν πληρώσεων τοῦ προορισμοῦ τοῦ εἶδους ἐξαρτωμένης ἐξελίξεως ἀντικαθίσταται ἢ μᾶλλον συμπληροῦται ὑπὸ τῆς πολυμορφίας τῆς διὰ πνευματικῶν ἐπιδιώξεων συντελουμένης προόδου. Τὸ ἐνστικτικὸν δὲν ἐξαλείφεται βεβαίως τελείως, ἀλλὰ παραδιάζεται. Ἡ παραδίσις αὕτη δὲν γίνεται ἄνευ θυσιῶν. Ἡ τελευταία τῶν θυσιῶν θὰ εἶνε ἴσως ἡ πλήρης ἄρνησις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ζωὴν. Θὰ ἀποτελῆ ἄρα γε τοῦτο τὴν ἐξίσωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν; Δὲν τολμοῦμεν νὰ προβῶμεν εἰς τοιαύτην τινὰ προφητείαν. Τοῦτο καὶ μόνον γνωρίζομεν: ὅταν ἐπιστῇ ἡ στιγμή ἐκείνη, θὰ εἶνε ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου.

Ἡ προκοινωνικὴ ἔρευνα τῆς Κοινωνιολογίας συμπίπτει πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀτόμου ἐκ τῶν σκληρῶν ὁρίων τοῦ εἶδους. Πέραν τοῦ σημείου τούτου δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένον εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν νὰ χρησιμοποιῇ τὴν βιολογικὴν μέθοδον εἰ μὴ μόνον ἐξαιρετικῶς, τουτέστιν ὅταν θέλῃ πρὸς παραστατικωτέραν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν ὀρισμένων φαινομένων νὰ προσφεύγῃ εἰς τὰς ἀναλογίας ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων ἀθέμιτον σχεδὸν κατάχρησιν ἐποίησαντο ἐρευνηταὶ ὡς *Spencer, Comte, Ratzenhofen* καὶ *Lilienfeld*, εἰς τὰς ἀναλογίας δηλαδὴ μεταξὺ κοινωνικῶν φαινομένων καὶ αὐτῆς ἐπιτῆς κοινωνίας ὡς συνόλου λαμβανομένης πρὸς βιολογικὰς μονάδας. Δὲν θέλομεν νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἀναλογίας αὐτὰς τελείως ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν, τὴν ἐπομένην τῆς προ-

¹⁾ Ἰω. Τουρνάκης, Ἡ γέννησις τοῦ ἀτόμου, ἐν «Νέα Πολιτικῇ», ἔτος πρῶτον, φύλ. 13, 1923, σ. 299.

κοινωνικῆς· ἡ χρησιμοποίησις ὅμως τῆς βιολογικῆς μεθόδου ὡς τῆς μόνης ἢ τῆς κυριωτάτης πρὸς ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀπεχρυσταλλώθη ἡ κοινωνία, ἀποτελεῖ—καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συμφωνοῦμεν πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ *L. F. Ward*— παραγνώρισιν τοῦ ὅτι ἡ Κοινωνία ὄν ἀποτελεῖ συγκεκριμένον ἀντικείμενον ¹⁾. Οἱ κυριώτεροι αὐτῆς παράγοντες ὄν εἶνε τὰ ἀντικειμενικῶς πιστοποιούμενα μέλη, ἐξ ὧν φαίνεται αὕτη ἀπαρτιζομένη, ἀλλ' οἱ ψυχικοὶ (ἀσυνειδητοὶ ἢ καὶ συνειδητοὶ) παράγοντες, οἱ προκαλοῦντες, ἐπὶ τῇ βάσει διαδικασίας σχεδὸν ἀντιβιολογικῆς, τὴν σύναψιν τῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν ἡ βιολογικὴ πρέπει νὰ ἐγκαταλείπηται ἀπὸ τῆς μεταβάσεως τῶν προκοινωνικῶν ἀνθρωπίνων ὀργανώσεων εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν ἐπακλουθήσασαν εἰς τὴν βιολογικὴν ἐπανάστασιν, ἣν ἀνωτέρω ὑπεγράφημεν.

II ~~ΠΡΩΤΟΤΙΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ~~ Β Α Ι Ρ Ο Ν

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προκοινωνικὴν ἔρευναν, ἣτις σημαίνει τὴν ἔρευναν τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, τῆς περιόδου τουτέστιν ἐκείνης, ἣτις προηγήθη χρονικῶς τῆς ἀποχρυσταλλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ μετακοινωνικὴ ἔρευνα σημαίνει τὴν ἔρευναν τῶν ἐνοιῶν, αἵτινες προηγούνται λογικῶς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Προηγούνται τῆς ἐνοίας τῆς κοινωνίας τὰ στοιχεῖα μόνον ἐκεῖνα, ἅτινα προσδιορίζουσιν αὐτὴν λογικῶς ¹⁾. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν στοιχείων τούτων, τῶν ἀμοίρων πάσης ἐμπειρίας τυγχανόντων, μόνον μία μέθοδος εἶνε δυνατὴ νὰ χρησιμοποιηθῆ: ἡ κριτικοφιλοσοφικὴ.

Δυσκόλως θὰ ἀνεγθῶσιν οἱ κοινωνιολόγοι τὴν χρησιμοποίησιν τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς μεθόδου. Εἶνε ἀντίθετος πρὸς τὴν νοστροπίαν αὐτῶν. Εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀρχήν, ἣτις πάντα τὰ συστήματα τῆς Κοινωνιολογίας μέχρι τοῦδε διέπει. Ὁ καθαρὸς λόγος, ὁ ἀδόλος τύπος τῆς γνώσεως, τί θέσιν ἔχει ἐν τοῖς ὁρίοις

¹⁾ *L. F. Ward*, *Soziologie von heute*. Übersetzung aus dem Englischen, Innsbruck, 1901, σ. 2'.

¹⁾ *Παν. Κ. Κανελλοπούλου*, Ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθιῶν, Ἀθήναι 1926, σ. 90.

ἐπιστήμης, ἢ ὁποῖα συνήθισε νὰ ἀναγνωρίζῃ μόνον τὸ φευστόν, τὸ μεταβαλλόμενον, τὸ γινόμενον;

Καὶ ἔμως: ἢ μέχρι τοῦδε πρᾶξις τῆς κοινωνιολογικῆς Ἐπιστήμης δὲν προδίδει εἰ μὴ μόνον μεθοδολογικὴν μονομέρειαν. Ἐστὼ καὶ ὡς φαινομενικὸν γάσμα μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τρίτου τιμήματος τῆς Γενικῆς Κοινωνιολογίας πρέπει νὰ παρεμβληθῇ ἡ κριτικοφιλοσοφικὴ ἔρευνα τῶν στοιχείων, ἅτινα προσδιορίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνίας.

Τίνα μέθοδον ὀνομάζομεν κριτικοφιλοσοφικὴν; Κριτικοφιλοσοφικὴ εἶνε ἡ μέθοδος, ἢ βασιζομένη ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Immanuel Kant ἀποδειχθείσης δυνατότητος συνθετικῶν κρίσεων (ἐπομένως καὶ συλλογισμῶν) a priori καὶ ἡ δι' αὐτῶν πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτῆς χωροῦσα¹). Ἀντικείμενον τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς μεθόδου εἶνε πάντοτε πολυειδές τι, εἰς τὴν ἐλοκλήρωσιν τοῦ ὁποίου προβαίνει αὕτη. Τὸ ἐνοποιούμενον πολυειδές ἀποτελεῖ τὴν κριτικοφιλοσοφικῶς ἐπιτυγχανομένην σύνθεσιν, ἣτις—καίτοι ἀπαρτίζεται ἐκ στοιχείων τὰ ὁποῖα μόνον διὰ λογικῆς πρὸς ἀλληλα ἐπεκτάσεως συμβιβάζονται—ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἐπιζητούμενον ἐννοιολογικὸν τύπον.

Οἱ τύποι, οἵτινες (ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἔπειρ εὐρίσκεται ἐν διαρκεῖ ἀλλαγῇ) προσδιορίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνίας (καθαρῶς λογικῶς) εἶνε τρεῖς: τὸ *Δίκαιον*, τὸ *Ἔθιμον* (συμβατικὸς κανὼν) καὶ ἡ *Ἠθικὴ*. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι τύποι περιέχουσιν ὡς κοινὸν στοιχεῖον τὴν *κανονιστικὴν θέλησιν*, τουτέστι τὴν θέλησιν πρὸς δημιουργίαν κανόνων. Οἱ δύο πρώτοι περιέχουσι καὶ ἕτερον κοινὸν στοιχεῖον: τὸ *ἑτερόνομον* τῆς κανονιστικῆς θελήσεως. Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κριτικοφιλοσοφικὴν ἔρευναν τῶν τύπων τούτων. Ἐν ἄλλῃ ἡμῶν πραγματεία²) προέβημεν εἰς πείραμα κριτικοφιλοσοφικοῦ καθορισμοῦ τῆς ἔννοιᾶς τοῦ Δικαίου Ἐν τῇ ἀποπεύρᾳ ἡμῶν ἐκεῖνη πρὸς διάκρισιν τοῦ τύπου τούτου τῆς θελήσεως ἀπὸ τῶν ἄλλων συγγενῶν πρὸς αὐτὸν τύπων, ἐχαράξαμεν προχείρως καὶ τὰ ἐννοιολογικὰ ἔρια τῆς Ἠθικῆς καὶ τοῦ Ἐθίμου.

¹ Παν. Κ. Καλλιποῦλου. Περὶ τῆς ἔννοιᾶς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ἀπὸ κριτικοφιλοσοφικῆς ἀπόψεως, Ἀθῆναι 1926, σ. 4 ὑποσ. 1.

² Παν. Κ. Καλλιποῦλου, Περὶ τῆς ἔννοιᾶς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ἀπὸ κριτικοφιλοσοφικῆς ἀπόψεως, Ἀθῆναι 1926.

Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ—καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς μεθόδου—καὶ ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ διακριθέντων ὑφ' ἡμῶν τμημάτων τῆς Γενικῆς Κοινωνιολογίας. Τὸ μέρος ἀπεναντίας τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς, ἀλλὰ τῆς κοινωνιολογικῆς—ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως ἔννοια—μεθόδου (οἷ' ἔ τοῦτο καὶ Κοινωνιολογία τοῦ Δικαίου συνήθως ὀνομάζεται). Ἡ ὑπαγωγή τὴν τῆς ἔννοιαι, ὅσον καὶ τῆς ἰδέαι τοῦ Δικαίου εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνιολογικὴν ἐρευναν—ὅπως ἐπιχειρεῖ τοῦτο ὁ ἡμέτερος Ἐλευθερόπουλος ¹⁾—εἶνε, καθ' ἡμᾶς, ἂν οὐχ' ἐσφαλμένη, πάντως ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἐρμώμεθα.

Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μετακοινωνικὴ ἐρευνα ἔχει ὡς ἀντικείμενα αὐτῆς τοὺς τύπους ἐκείνους τῆς θελήσεως, οἵτινες προσδιορίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς Κοινωνίας. Λέγοντες τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κατηγορηθῶμεν ὡς ἀντιφάσκοντες πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν : ὅτι δηλ. ἡ Κοινωνία δὲν ἀποτελεῖ συγκεκριμένον ἀντικείμενον καὶ ὅτι τὰ μέλη, ἐξ ὧν φαίνεται αὕτη ἀπαρτιζομένη, δὲν εἶνε οἱ κυριώτεροι παράγοντες τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς. Θεωροῦντες τὴν κοινωνίαν ὡς ἔννοιαν προσδιοριζομένην ὑπὸ τριῶν κριτικοφιλοσοφικῶς πιστοποιουμένων τύπων, ἀφαιροῦμεν πως ἀραίρουν, ἢ ὅ ποία δὲν διεκδικεῖ—οὐδὲ δικαιοῦται νὰ διεκδικήσῃ—ἄλλην τινὰ σημασίαν ἐκτὸς ἐκείνης, ἣν ἐπιτρέπει—ἢ μᾶλλον ἐπιβάλλει—ἡ μεθοδολογικὴ ἀκολουθία καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ λογικοῦ, ὅπως μὴ ἐπιλαμβάνηται τοῦ ῥευστοῦ καὶ ἀσταθοῦς πρὶν ἢ—ἔστω καὶ ἀθαιρέτως—ἀναγνωρίσῃ ὅσα τινὰ σταθερὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ ἀμεταβλήτως δεδομένα. Δὲν ἐπιδιώκομεν νὰ ὑπαγάγωμεν καὶ τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς ῥευστὸν καὶ μεταβλητὸν ὑπάρχον εἰς τὸ πλαίσιον τῶν λογικῶν ἀφαιρέσεων, ἀρνούμενοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν φύσιν ἐκείνου, ἐξ οὗ ὠρμήθημεν. Τοιαύτη προσπάθεια—ἣτις συγκορυφούται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν *Rousseau*—κατεδικάσθη εὐτυχῶς ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐπαναλουθησάντος εἰς τὸν Ῥασιοναλισμὸν τοῦ III' αἰῶνος Ῥωμαντικοῦ Ἱστορισμοῦ. Σήμερον εἴμεθα εἰς θέσιν καὶ αὐτὸ τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἡ εὐεργε-

¹⁾ *A. Eleutheropoulos*, op. cit., σ. 23 κ. ἑ.

τική αντίδρασις τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἐδημιούργησε, νὰ γεφυρώσωμεν. Σήμερον, χωρὶς νὰ παραβιάζωμεν τὴν κοσμοθεωρίαν, ὑφ' ἧς ἐμπνεόμεθα, δυνάμεθα νὰ προβαίνωμεν εἰς διακρίσεις μεταξύ μεθόδων καὶ μεταξύ τῶν ἀντιστοιχούντων πρὸς αὐτάς ἐπιπέδων τῆς γνώσεως. Ἐκ τῆς προκυπτούσης ἀντιφάσεως μεταξύ τῶν πορισμάτων τῶν δύο ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν γενομένων καὶ ἐπὶ διαφόρων μεθόδων βασιζομένων ἐρευνῶν δὲν ὑποχρεούμεθα νὰ συμπεραίνωμεν, ὅτι τὸ ἐν τῶν δύο τούτων πορισμάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ μία τῶν μεθόδων εἶνε ἐσφαλμένη. Ὅθεν ἡ κοινωνιολογία οὐχὶ μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείῃ τὴν ἐρευναν ἐκείνην, ἣτις κατ' ἐπίφασιν ἀντιφάσκει πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῆς (διὰ τῆς στενῆς κοινωνιολογικῆς μεθόδου) ἐξαγόμενον, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ υἱοθετῇ τοῦτο, ἐντοπίζουσα ἀπλῶς αὐτὸ εἰς ὠρισμένον τμήμα τῆς ἐρεύνης της, εἰς τμήμα μὴ δυνάμενον νὰ ἐπηρεάσῃ τὰ ἄλλα. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν νομίζομεν, ὅτι 'πρέπει νὰ παρεμβληθῇ μεταξύ τῆς προκοινωνικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς (ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ) ἐρεύνης, ἢ μετακοινωνικῆ, ἢ βασιζομένη ἐπὶ τῆς κριτικοφιλοσοφικῆς μεθόδου.

III

Ἢδὴ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κύριον τμήμα τῆς Κοινωνιολογίας, εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μονομερῶς λαμβανόμενον θὰ ἔδιδεν εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν Κοινωνιολογίαν ὡς ἀποκλειστικῶς ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην καὶ νὰ τάξωμεν αὐτὴν παράπλευρον τῆς Ἱστορίας. Καὶ εἶνε βεβαίως ἐμπειρικὴ ἢ ἐρευνα, ἢ περιλαμβανομένη ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τῆς Γενικῆς Κοινωνιολογίας (τὸ ὁποῖον, πρὸς εὐκολίαν, ἀπλῶς Κοινωνιολογίαν θὰ ὀνομάζωμεν), ἀφοῦ ἔχει ὡς γενικὸν αὐτῆς ἀντικείμενον μόνον *ὅ,τι γίνεται, ὅ,τι ἐκδηλοῦται ὡς δρᾶσις ἢ καὶ ὅ,τι ἐπὶ τῇ βάσει ἔστω καὶ συγκεχυμένων συμπτωμάτων εἶνε δυνατόν νὰ προμηνύσῃ δρᾶσιν τινά*. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς δυναμικῆς διαδικασίας, τῆς συνδεδούσης τὸν ψυχικὸν κόσμον πρὸς τὴν ἐκδηλουμένην δρᾶσιν (ἀδιάφορως ἂν εἶνε αὕτη ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ, παρᾶλειψις ἢ ἀνοχή¹⁾), ἢ παρρακολούθησις τῶν αὐτογνωμόνων

¹⁾ *Max Weber*, Grundriss der Sozialökonomik, III Abteilung: Wirtschaft und Gesellschaft, Erster Teil, Tübingen 1921, Kap. I § 1 (σ. 1).

διαφορισμῶν, εἰς οὓς ἡ δρᾶσις αὕτη, ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτῆς ἐξωτερικεύσει καὶ χειραφετημένη τῶν ψυχικῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἐπήγαγε, προβαίνει—εἶνε ἀντικείμενα τῆς Κοινωνιολογίας. Ἡ δρᾶσις αὕτη ἔχει τοῦτο τὸ δυσχερὲς διὰ τὸν κοινωνιολογικῶς ἐρευνῶντα: ὅτι δὲν ἐρευνᾶται ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν καὶ μόνην ἢ πρὸς ἀντικείμενα ἄψυχα, πρὸς πράγματα, ἀλλ' ἐν τῇ σχέσει της πρὸς τὴν δρᾶσιν ἄλλων, ἧτις δημιουργεῖ οὕτω ἀνωτέρους συνθετικούς τύπους δράσεων. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς παρούσης πραγματείας ἢ ἔρευνα πρὸς πλήρη καθορισμὸν τῆς «δράσεως» ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἐπόψεως. Ἐνταῦθα περιοριζόμεθα ἀπλῶς νὰ τονίσωμεν, ὅτι δὲν εἶνε αὕτη ταυτόσημος πρὸς τὴν ἐμοιόμορφον δρᾶσιν πολλῶν ἢ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς δράσεως ἄλλων ἐπηρεασθεῖσαν δρᾶσιν¹⁾.

Ἐντὸς τῆς Κοινωνιολογίας (ὅφ' ἣν ἔννοϊαν ἀντιλαμβανόμεθα ταύτην ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ τμήματι) θέον νὰ διακρίνωμεν τρεῖς κατηγορίας σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων πρὸς ἀλλήλας προσανατολιζόμενων δράσεων²⁾. *Εἶνε αἱ τρεῖς κοινωνιολογικαὶ κατηγορίαι:*

- α') Ἡ Κοινωνία,
- β') Ἡ Κοινότης,
- γ') Ὁ Δεσμός.

Ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῶν κατηγοριῶν τούτων εἶνε μεγίστη, ἐκάστη δὲ τῶν ἐπομένων προϋποθέτει κατ' ἀνάγκην τὴν προηγούμενην αὐτῆς, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὑπαγομένη εἰς αὐτήν.

Ἄς περιγράψωμεν ἤδη τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακάλυψεως τῶν κατηγοριῶν τούτων διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἢ κατανόησις αὐτῶν. Ἐκεῖνος, ὅστις πρῶτος προέβη εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ κοινωνιολογικῶν κατηγοριῶν καὶ εἰς ὃν ὀφείλομεν τὴν πρώτην πραγματικῶς συστηματικὴν ἔρευναν τοῦ εἰδικοῦ τούτου τμήματος τῆς Κοινωνιολογίας εἶνε ὁ *Ferdinand Tönnies*. Ἐν τῷ περιφῆμῳ αὐτοῦ

¹⁾ *Max Weber*, op. cit., Kap. I, § 1. II (σ. 11.).

²⁾ Ὅπως ὀρθότατα τονίζει ὁ *Cornejo*. «τὰ γεγονότα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε χρήσιμα εἰ μὴ μόνον ἐάν ἰδέα τις γενικὴ ἐπιτρέπη τὴν ταξινομήσιν καὶ κατάταξιν αὐτῶν» (*M.—H. Cornejo*, *Sociologie générale*, Traduction française par Emile Chauffard, Tome Ier. Paris 1911, σ. 51).

ἔργῳ «Κοινότης καὶ Κοινωνία» (*Gemeinschaft und Gesellschaft*) εὐρυσκόμεθα πρὸς τῆς ἐπιστημονικῆς πιστοποιήσεως νέου κόσμου. Εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ πιστοποίησις τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψε καὶ ἐκκληροδότησεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ λεγόμενος Ῥωμαντισμός. Ὁ Tönnies προβαίνει εἰς θεμελιώδη διάκρισιν: εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ *Κοινωνίας* καὶ *Κοινότητος*. Δὲν θεωροῦμεν τελείως ἐπιτυχῆ τὴν ὑπὸ τοῦ Tönnies καὶ ἄλλων ἐπιχειρουμένην συνήθως ἀναλογίαν τῆς Κοινωνίας πρὸς τὸ μηχανικῶς παρηγμένον καὶ τῆς Κοινότητος πρὸς τὸ οργανικῶς παρηγμένον. Δὲν θὰ ἐφέρομεν ἔνστασιν ἑναντίον τῆς ἀναλογίας ταύτης, ἐὰν δὲν προεχάλει κινδύνους παρερμηνειῶν. Ὁ καθορισμός τῆς διακρίσεως μεταξὺ Κοινωνίας καὶ Κοινότητος, εἰς ὃν ὁ Max Weber προβαίνει εἶνε ὡσαύτως ἀνεπιτυχής. Βασιζῶν οὗτος τὴν μὲν Κοινωνίαν ἐπὶ λογικῶς (τουτέστιν ἀξιολογικῶς ἢ τελεολογικῶς) σχηματιζομένου συμβιβασμοῦ συμφερόντων ἢ συνδέσμου συμφερόντων, τὴν δὲ Κοινότητα ἐπὶ ὑποκειμενικῶς ἐννοουμένου (ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἢ ἐκ παραδόσεως) συνδέσμου ¹⁾, ἐπεκτείνει πολὺ—ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω—τὴν ἔννοιαν τῆς Κοινότητος, ἐνῶ θεωρεῖ τὴν Κοινωνίαν ὡς προερχομένην ἐκ συνειδητῶς ἐκουσίου συνδέσμου, παραγνωρίζων οὕτω τὸν αὐτοδύναμον αὐτῆς ἀναγκαστικὸν χαρακτήρα.

Ἡ διάκρισις μεταξὺ Κοινωνίας καὶ Κοινότητος βασιζέται ἐπὶ τοῦ ἀπλουστάτου δεδομένου (ἔπερ, παρ' ὄλην αὐτοῦ τὴν ἀπλότητα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχη ἀναγνωρίσεως ἐκ μέρους τῶν Ῥασιοναλιστῶν τοῦ III' αἰῶνος), ὅτι ἐκτὸς τῆς σχέσεως μεταξὺ διαφόρων δράσεων, τῆς ὑπαγορευομένης ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως καὶ δὴ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ἣτις ἐκδηλοῦται οὐχὶ μόνον δι' Ἐθίμου καὶ Ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ Δικαίου, ὑφίσταται καὶ ἄλλη σπουδαιστάτη σχέσις μεταξὺ διαφόρων δράσεων, σχέσις εἰς τὴν ῥύθμισιν τῆς ὁποίας ὁ Νόμος εἶνε ἀμέτοχος καὶ πρὸς τὴν δημιουργίαν τῆς ὁποίας δὲν συντρέχει ἄλλος παράγων εἰ μὴ ὁ φυσικῶς κληροδοτούμενος ἢ ἀποκτώμενος σύνδεσμος.

Ὁ Max Weber θεωρεῖ ὡς περιλαμβανόμενον εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Κοινότητος—ἔπερ ἄλλωστε καὶ αὐτός ὁ Tönnies προσπαθεῖ νὰ

¹⁾ Max Weber, op. cit., Kap. I, § 9, (σ. 21).

πράξη¹⁾ — οὐχί μόνον τὸν φυσικὸν ἢ, ὡς ὀνομάζει οὗτος τοῦτον ἑλλιπῶς, τὸν «ἐκ παραδόσεως» σύνδεσμον, ἀλλὰ καὶ τὸν «ἐξ ἐν-
θουσιασμοῦ» ἢ «ἐκ συγκινήσεως» προερχόμενον²⁾. Εἰς τὸ σημεῖον
τοῦτο, βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Herman Schmalenbach
καὶ τῶν πορισμάτων αὐτῆς, νομίζομεν, ὅτι ὁ ἐκ συγκινήσεως
προερχόμενος σύνδεσμος πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ τοῦ πλαισίου τῆς
Κοινότητος καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν τρίτην κοινωνιολογικὴν κατηγο-
ρίαν, τὴν κατηγορίαν τοῦ «δεσμοῦ». «Συγκινητικὰ κύματα αἰσθη-
μάτων, ἐνίοτε μεθυστικῶς ἐκ τῆς καρδίας ἢ τῆς ψυχῆς πηγάζοντες
χείμαρροι τῆς ἀγάπης (ἢ καὶ τοῦ μίσους) εἶνε οἱ φορεῖς τοῦ Δεσμοῦ»³⁾.

Ὁ Schmalenbach πειρᾶται—καὶ τοῦτο οὐδόλως ἀντιφάσκει πρὸς
τὰ ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν ἀναπτυχθέντα—νὰ καταστήσῃ ἐπὶ ἐμφανε-
στέραν τὴν διάκρισιν μεταξὺ «κοινότητος» καὶ «δεσμοῦ» διὰ τῆς
θεμελιώσεως ἐκείνης μὲν ἐπὶ τοῦ «ἀσυνειδήτου», τοῦ δὲ «δεσμοῦ»
ἐπὶ τοῦ «συνειδητοῦ»⁴⁾. Ἡ διάκρισις αὕτη, καίτοι φαίνεται ἐκ
πρώτης ὄψεως τολμηρά, καθίσταται—ἐὰν παρακολουθῆσῃ τις ὀλο-
κληρον τὴν ἐξέλιξιν τῶν συλλογισμῶν τοῦ συγγραφέως—ἀσπαστή.

Ἡ ἐμπάνσις ἐκείνη, ἥτις κατ' ἐξοχὴν προσδιορίζεται ὑπὸ τῆς
ἐννοίας τῆς Κοινωνίας εἶνε τὸ Κράτος, ἢ Πολιτεία. Ἐν τῷ «ἰδεώδει
αὐτῆς προσώπῳ» εὐρίσκει τὴν κυριωτέραν αὐτῆς ἐκδήλωσιν ἢ «κοινω-
νία». Ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα τῆς Πολιτείας, τῆς ὁποίας τὴν πρῶ-
την ἐπιτυχῆ δοκιμὴν ὀφείλομεν εἰς τὸν Ludwig Gumplowicz⁵⁾, ἀπῆλ-
λαξε τὴν πολιτειολογίαν τῶν σχετικῶς στενῶν ἀτραπῶν τῆς νομικῆς
Ἐπιστήμης καὶ ἐδημιούργησε τὴν πιθανότητα—πιθανότητα ἄλλωστε,
ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων εἶχε γίνῃ ἀντικείμενον μεμονωμένης
ἐκμεταλλεύσεως—εὐρυτέρας ἐρεῦνης τῆς ἐμφανίσεως τῆς Πολιτείας.

Ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα τῆς Πολιτείας ὁρμᾶται κυρίως ἐκ τοῦ
δεδομένου, ὅτι ἡ Πολιτεία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ Κοινωνία ἢ προσδιο-

¹⁾ Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft, I, § 6.

²⁾ Max Weber, op. cit., Kap. I, § 9. (σ. 21 κ. ἑ.).

³⁾ Herman Schmalenbach. Die soziologische Kategorie des Bundes, in
«Die Dioskuren» (Jahrbuch für Geisteswissenschaften). Bd. I, München 1922,
σ. 35 κ. ἑ., ἰδίως 44 κ. ἑ.

⁴⁾ Schmalenbach, op. cit., σ. 50 κ. ἑ.

⁵⁾ Ludwig Gumplowicz. Die sociologische Staatsidee. Ἡ δευτέρα ἐκδοσις
τοῦ ἔργου ἐγένετο τῷ 1902 ἐν Innsbruck.

ρίζουσα ταύτην, δὲν εἶνε ἀπολύτως συγκεκριμένον ἀντικείμενον ¹⁾. Οὐδ' ἀφρημένον ὁμως δύναται νὰ ὀνομασθῆ. Ἰφίσταται ὡς πραγματικότης (ἰδοὺ τὸ κοινὸν αὐτῆς πρὸς τὰ συγκεκριμένα ἀντικείμενα), δὲν εἶνε ὁμως καὶ δυνατόν νὰ τύχη συλλήψεως διὰ τῶν αἰσθήσεων (ἰδοὺ τὸ κοινὸν αὐτῆς πρὸς τὰ ἀφρημένα ἀντικείμενα). Ἄς κατατάξωμεν λοιπὸν τὴν Πολιτείαν—ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ Cumpłowicz ²⁾ εἰς τὴν τάξιν τῶν ὄντων ἐκείνων, ἅτινα οὔτε συγκεκριμένα εἶνε, οὔτε ἀφρημένα, ἀλλὰ κοινωικά. Ἡ Πολιτεία εἶνε τὸ προῖον τοῦ προσανατολισμοῦ διαφόρων δράσεων πρὸς ἀλλήλας. Ὁ προσανατολισμὸς οὗτος προσδιορίζεται ὑπὸ τῆς πρώτης κοινωνιολογικῆς κατηγορίας: τῆς Κοινωνίας. Ὁ ἰδανικὸς τύπος τῆς Πολιτείας θὰ εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ὅρια τῆς Κοινωνίας καὶ θὰ προαχθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς Κοινότητος. Παραδείγματα τοιούτων ἐξελίξεων ἔχομεν ἤδη: τὸ τυπικώτερον προσφέρει εἰς ἡμᾶς — ὡς θὰ ἰδῶμεν καὶ ἀμέσως κατωτέρω — ἡ οἰκογένεια. Ἐὰν ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ἐξέλιξιν καὶ ἡ Πολιτεία, θὰ παύσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ὑφισταμένη ἡ ἔννοια τῆς Κοινωνίας ὡς τῆς πρώτης κοινωνιολογικῆς κατηγορίας, συμπαρασύρουσα εἰς τὸ Μηδὲν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ Δικαίου.

Ὅπως ἡ Πολιτεία ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Κοινωνίας προσδιοριζομένων ἐμφανίσεων, οὕτως ἀκριβῶς ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς Κοινότητος προσδιοριζομένην ἐμφάνισιν. Ἡ οἰκογένεια βασιίζεται ἐπὶ συνδέσμου φυσικῶς κληροδοτούμενου ἢ ἀποκτωμένου. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συνδέσμου βασιίζεται συνήθως (εἰς τὰς μικρὰς ἰδίως πόλεις καὶ τὰ χωρία) ἡ συγγένεια καὶ ἡ γειτονία.

Ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ ἐμφάνισιν, ἧτις διῆλθε καὶ τὰ δύο πρῶτα στάδια τῶν κοινωνιολογικῶν κατηγοριῶν. Ἡ οἰκογένεια ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Κοινωνίας. Τὴν μετάβασιν τῆς οἰκογενείας ὡς Κοινωνίας πρὸς τὴν οἰκογένειαν ὡς Κοινότητα ἀπετέλεσεν αὐτὴ ἡδη ἡ παρακμάσασα ῥωμαϊκὴ οἰκογένεια, χωρὶς νὰ θέλωμεν δι' αὐτοῦ νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα δὲν ὑπῆρξεν οἰκογένεια ὑπὸ τὸν ἀρχαϊκὸν αὐτῆς τύπον. Ἐκεῖνοι, οἵτινες διετήρησαν περισσότερο παντὸς

¹⁾ Ludwig Cumpłowicz, Sozialphilosophie in Umriss, Innsbruck 1910, σ. 26.

²⁾ Cumpłowicz, op. cit. σ. 26 κ. ε.

ἄλλου λαοῦ τὴν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν εἶνε οἱ Ἴρλανδοὶ Κέλται. Ἡ οἰκογένεια ὅμως ἐν τῷ ἀρχαίῳ αὐτῆς τύπῳ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς ἔννοιαν. Ὁ Lippert μάλιστα ὑποστηρίζει— καὶ τοῦτο ἔχει σήμερον τελείως ἐξακριβωθῇ—, ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ ἀποτελῇ τὴν κοινὴν στέγην καὶ τὸν κοινὸν Νόμον ὁλοκλήρου πατριᾶς¹⁾.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, ἡ συντελεσθεῖσα κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας (εἰς τὰς μεγαλοπόλεις κυρίως) χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἤρχισεν αὕτη νὰ διέρχεται νέαν μεταβατικὴν περίοδον. Ἡ μετάβασις αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ (ἐὰν συντελεσθῇ πλήρως) πρὸς τὸν «δεσμόν». Ὅπου δὲν θὰ ὑπάρχῃ δεσμός ξένος πρὸς τὸν φυσικὸν σύνδεσμον καὶ προερχόμενος μόνον ἐκ συνειδήτης ἐσωτερικῆς συγκινήσεως—δὲν θὰ ὑφίσταται ἴσως καὶ οἰκογένεια.

Ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς Κοινότητος περιλαμβάνεται συνήθως καὶ ἡ Ἐκκλησία. Λέγομεν «συνήθως», διότι ὑπῆρξαν καὶ ἐκκλησίαι, αἵτινες ὑπήγοντο μᾶλλον εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Κοινωνίας, ὑπῆρξαν δὲ καὶ ὑπάρχουσιν ἐκκλησίαι, αἵτινες ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν «δεσμόν».

Ἐκείνη ὅμως τῶν ἐμφανίσεων, τῆς ὁποίας ἡ ὑπαγωγή εἰς τὴν Κοινότητα δέον ἐξαιρετικῶς νὰ τονισθῇ εἶνε τὸ Ἔθνος. Οὕτω, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κοινωνιολογικῆς μεθόδου, ἀποδεικνύεται ὁ πλήρης καὶ βαρύντατος δασμός μεταξὺ Πολιτείας (ἢ Κράτους) ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἐθνους ἀφ' ἑτέρου. Πρόκειται περὶ δασμοῦ, ὅστις πολλάκις πιστοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀκριδῶς ὑποκειμένου (εἰς τὰς Πολιτείας, ὧν τὰ ἐπικρατειακὰ ὄρια συνταυτίζονται πρὸς τὰ ἐθνικά).

Ἡ κατηγορία τοῦ «δεσμοῦ» προσδιορίζει πάσας ἐκεῖνας τὰς ἐμφανίσεις, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τοῦ προσανατολισμοῦ διαφόρων αἰσθηματικῶς καὶ συγκινητικῶς παρηγμένων δράσεων πρὸς ἀλλήλας. Ἡ φιλία εἶνε τὸ ἀπλούστερον καὶ τυπικώτερον παράδειγμα δεσμοῦ. Χωρὶς ὅμως νὰ στρέφονται τὰ δημιουργοῦντα τὸν δεσμόν αἰσθήματα ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς συντρόφους τοῦ δεσμοῦ, εἶνε δυνα-

¹⁾ Lippert, Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau Stuttgart 1877, Buch II, σ. 503 κ. ἑ.

τὸν νὰ πιστοποιήσωμεν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ¹⁾). Τὰ αἰσθήματα δυνατὸν νὰ στέφονται πρὸς Θεόν, ἥρωα, διδάσκαλον ἢ καὶ πρὸς ἀφηρημένον τι ἰδανικόν. Μεταξὺ τῶν διαφόρων τὰ αὐτὰ αἰσθήματα τρεφόντων δημιουργεῖται «δεσμός». Καὶ συγκεχυμένος τις εὐαγγελισμὸς εἶνε δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ «δεσμὸν». Εἷς ἐκ τῶν συγχρόνων διδασκάλων, τοῦ ὁποίου τὸ πρόσωπον προεκάλεσε τὴν δημιουργίαν «δεσμοῦ», ὁ *Stefan George*, διετύπωσε τοῦτο εἰς στίχους ἐπιτυχεστάτους:

*Wir schmückten dich mit palmen und mit rosen
Und huldigten vor deiner doppel—schöne
Doch wussten nicht dass wir vorm leibe knieten
In dem geburt des gottes sich vollzog ²⁾.*

*
* *

Μετὰ τὴν ἔρευναν τῶν τριῶν θεμελιωδῶν αὐτῆς κατηγοριῶν (τῆς Κοινωνίας, τῆς Κοινότητος καὶ τοῦ Δεσμοῦ) καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν προσδιοριζομένων ἐμφανίσεων, νομίζομεν, ὅτι δέον ἢ Κοινωνιολογία —πρὸς πλήρη ἐξάντλησιν τῶν ὠραίων αὐτῆς ἰδεωδῶν— νὰ μὴν ἀφήσῃ ἀνέπαρον καὶ τὴν ἐμφάνισιν ἐκείνην, τῆς ὁποίας ἢ ὕπαρξις ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν δι' ὅλας αὐτῆς τὰς κατηγορίας: *τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἄτόμου, τοῦ Ἐγὼ ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὸ σχέσει αὐτοῦ*. Δὲν ὑπάρχει ἐκδήλωσις τῆς σχέσεως τοῦ ἀτόμου πρὸς ἑαυτὸ ὑψηλότερα ἐκείνης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἢ ὑπόστασις αὐτοῦ ὡς δημιουργοῦ καλλιτέχνου. Ἢ δρᾶσις τοῦ δημιουργοῦ καλλιτέχνου, ἤτις, ἐκτὸς τῆς πρὸς ἑαυτὴν σχέσεως αὐτῆς, προσανατολίζεται τὸ πολὺ (καὶ τοῦτο μόνον κατ' ἐπίφασιν καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς τέχνας, αἵτινες προαπαιτοῦσιν ὑπερνίκησιν τῆς ἀνοργάνου ὕλης) πρὸς ἄψυχα ἀντικείμενα, δὲν εἶνε ἐν τούτοις ὀρθὸν νὰ θεωρῆται ὡς ἀποκλειομένη τῆς κοινωνιολογικῆς

¹⁾ *Schmalenbach*, op. cit., σ. 62 κ. ἑ.

²⁾ *Stefan George*, *Der Stern des Bundes*, Berlin 1914, σ. 3. -Δὲν πρέπει νὰ ἀπορήσωσιν οἱ γερμανομαθεῖς ἀναγνώσται μου διὰ τὸ φαινομενικῶς ἀνορθόγραφον τῶν στίχων τοῦ *George*. Ὁ γερμανὸς ποιητὴς, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἰδιορρυθμιῶν αὐτοῦ, κατήργησε καὶ τὰ κεφαλαία τῶν οὐσιαστικῶν, διατηρήσας αὐτὰ μόνον εἰς τὰς λέξεις, ὡς ἐξαιρετικῶς θέλει νὰ τονίσῃ.

ἐρεῦνης. Εἰς τὴν ἐρευναν ἄλλωστε ταύτην ἡ Κοινωνιολογία — βοηθη-
μένη ὑπὸ τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, τῶν Φιλολογιῶν καὶ γενικῶς
τοῦ Πολιτισμοῦ—ἔχει νὰ ἀντλήσῃ σπουδαιοτάτην διάκρισιν μεταξὺ
τῆς ποιήσεως εἰδικῶς (ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τῆς ὅλης πνευματικῆς
ζωῆς) ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς κοινότητος καὶ ἐκείνης, ἣτις πηγάζει ἐκ
τοῦ ἀτόμου, τοῦ μεμονωμένου καὶ μόνον ἐν ἑαυτῷ, ἐπὶ ἀτραπῶν
ἐρήμων καὶ ἀδιαβάτων τὸν Θεὸν καὶ Λυτρωμὸν αὐτοῦ ζητοῦντος.
Ἡ διάκρισις αὕτη, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασιίζει ἐπιτυχέστατα ὁ *Fritz
Strich* ¹⁾ τὴν διάκρισιν μεταξὺ Κλασικισμοῦ καὶ τοῦ ἀντιθέτου
πόλου τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τοῦ (γερμανι-
κοῦ κυρίως) Βορρᾶ, μεταξὺ (καὶ εἰς τὴν συμπλήρωσιν αὐτὴν προβαί-
νομεν ἡμεῖς) Ρωμανικοῦ καὶ Γοθτικοῦ Ρυθμοῦ, εἶνε διάκρισις, ἐξ
ἧς ὀρμωμένη ἡ Κοινωνιολογία δύναται νὰ φθάσῃ εἰς σοβαρότατα
συμπεράσματα.

Διὰ τῆς εἰδικῆς ἐρεῦνης τοῦ Ἐγῶ δὲν ἐπιδιώκωμεν νὰ προσθέ-
σωμεν εἰς τὰς τρεῖς γνωστὰς κοινωνιολογικὰς κατηγορίας νέαν τινα.
Τὸ Ἐγῶ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἤντησαν τὴν γένεσιν αὐτῶν αἱ
ἄλλαι. Ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ἡμῶν ἐτονίσταμεν, ἡ ἀνθρω-
πίνη κοινωνία δὲν ἐδημιουργήθη εἰ μὴ μόνον ἀπὸ τῆς στιγμῆς,
καθ' ἣν τὸ Ἐγῶ ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ εἶδους· Ἡ ἀντικειμενοποιή-
σις ἀκριβῶς τοῦ Ἐγῶ εἰς σχέσιν πρὸς ἕτερα Ἐγῶ συνιστᾷ τόσον τὴν
Κοινωνίαν, ὅσον καὶ τὴν Κοινότητα καὶ τὸν Δεσμὸν. Ἡ ἀντικειμενο-
ποίησις ὁμοῦ αὐτοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ συμβῇ καὶ χωρὶς τὴν ἐπικύρω-
σιν αὐτῆς ὑπὸ μιᾶς τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Ἡ τελευταία αὕτη
περίπτωσις δὲν δημιουργεῖ νέαν κατηγορίαν· εἶνε ἀπηλλαγμένη τῆς
τοιαύτης ἀνάγκης. Τοῦτο ὁμοῦ ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζει, ἀλλ' ἐπι-
βάλλει μάλιστα εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν νὰ ἀπιερώσῃ εἰς τὴν περι-
πτωσιν αὐτὴν ἀκριβῶς τὸν ἐπίλογόν της. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ φιλο-
δοξήσῃ ὠραιότερον καὶ ὑψηλότερον ἐπίλογον!

¹⁾ *Fritz Strich*, *Natur und Geist der deutschen Dichtung*. (Δυστυχῶς ἔχομεν
εἰς χεῖρας ἡμῶν μόνον τὴν ἀποσταλείσαν ἡμῖν ἀνατύπωσιν ἐκ τοῦ δημοσιεύσαντος
τὴν ἀνωτέρω πραγματεῖαν περιοδικοῦ καὶ οὕτω δὲν διέαμεθα νὰ σημειώσωμεν
χρόνον καὶ τόπον τῆς ἐκδόσεως).

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ :

1) Ἐννοια, δικαίωσις καὶ σκοπὸς τῆς Πολιτείας, ἐν Ἀθήναις 1923, ἔκδοσις Γεωργίου Ι. Θ. Ταμπακοπούλου.

2) Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ἐν Ἀθήναις 1926, ἔκδοσις Ἑταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος -.

3) Περὶ τῆς ἔννοιᾳς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ἀπὸ ζοιτιζοφιλοσοφικῆς ἀπόψεως, ἐν Ἀθήναις 1926, ἔκδοσις Ἑταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος -.

4) Αἱ θρησκείαι ὡς προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῶν πολιτισμῶν, ἐν Ἀθήναις 1926.

5) Ἡ κρίσις τοῦ Θεσμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὑπὸ ἐκτύπωσιν.

**ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ**

